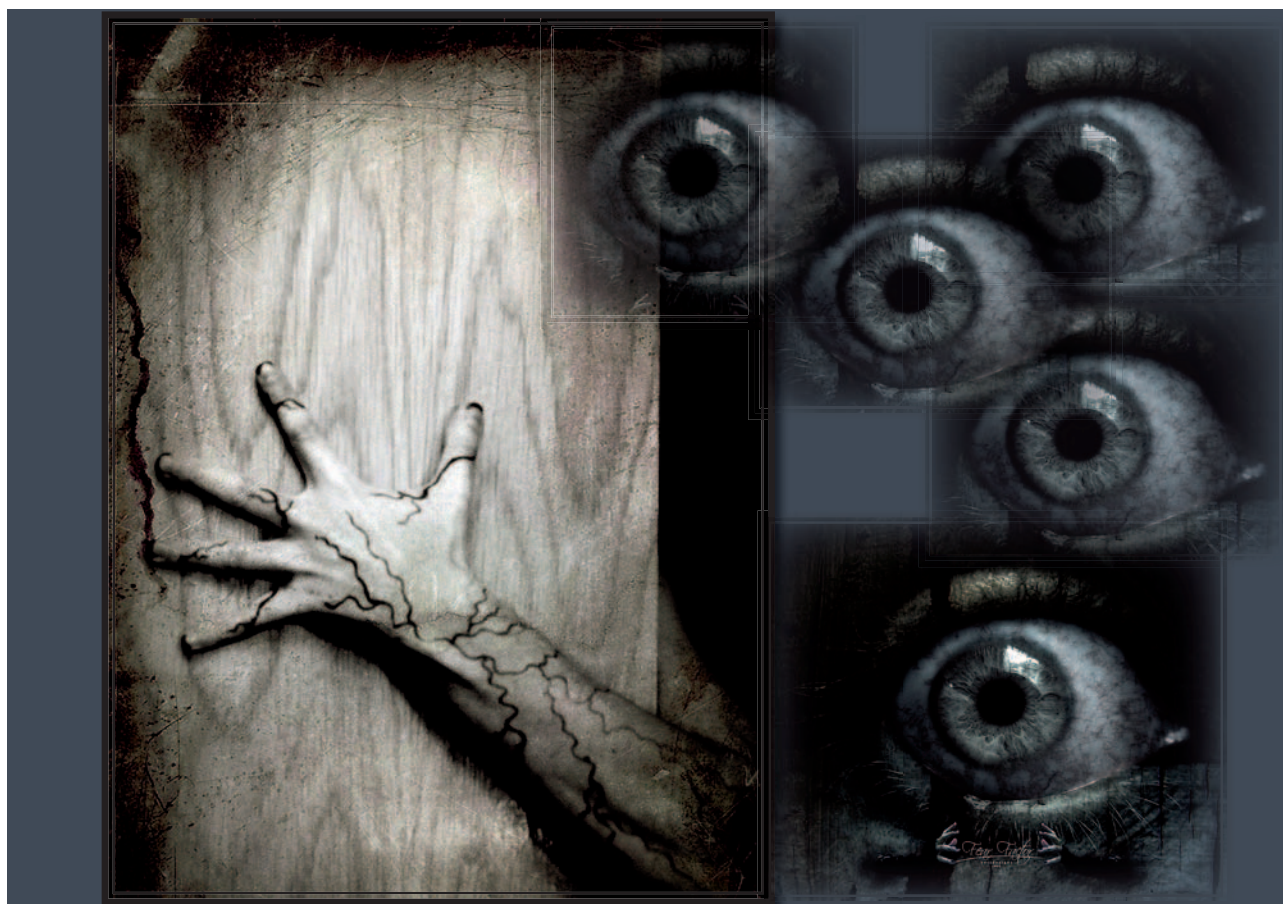

Του Αστυν. Υποδ/ντή Ι. Καπόγλη

Ο Φόβος του εγκλήματος

Ο φόβος του εγκλήματος είναι ένα πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό γνώρισμα στην εγκληματολογία. Το θέμα αυτό παρουσιάζει έντονο επιστημονικό ενδιαφέρον και οι σχετικές έρευνες οι οποίες ξεκίνησαν το 1970 και συνεχίστηκαν με εντατικό ρυθμό, ώστε τη δεκαετία του 1980 οπότε και έφτασαν στο απόγειο τους. Προς τα τέλη δε της δεκαετίας του 1990, η επιστημονική ενασχόληση έλαβε χαρακτηριστικά ενδοσκοπικής, που μάλλον οδήγησε σε μια διαφορετική προσέγγιση του θέματος.

Η πρόοδος των επιστημονικών ερευνών στον τομέα αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τη κατανόηση του προβλήματος αυτού και τις συνέπειες του στην αντεγκληματική πολιτική. Τα οξυμένα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, κυρίως οι κάτοικοι των μεγάλων αστικών κέντρων, η εξασθένηση των κοινωνικών δεσμών και της αλληλεγγύης στο πλαίσιο αυτό, η μεγάλη πληθυσμιακή ετερογένεια, τα έντονα κοινωνικά προβλήματα και το εν γένει ανταγωνιστικό και συχνά άνισο πλαίσιο διαμόρφωσης των προϋποθέσεων διεκδίκησης της ποιότητας στην καθημερινή ζωή, ευνοούν τη δημιουργία/ένταση του πεδίου των ατομικών ανασφαλειών.

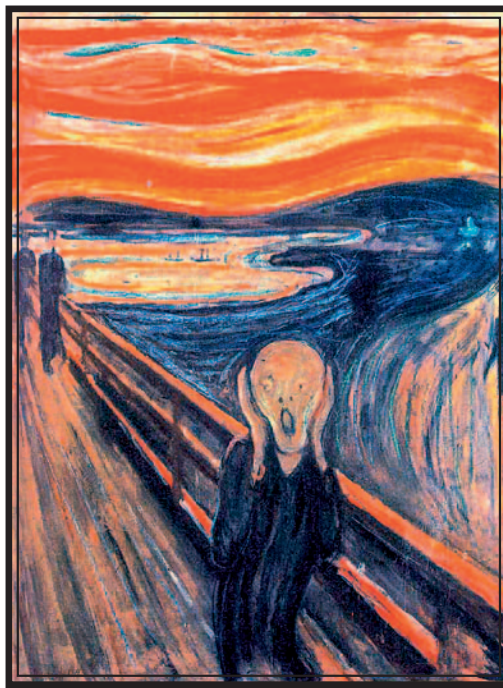
Με βάση τα ερευνητικά πορίσματα αυτό που προκύπτει είναι ότι ο φόβος του εγκλήματος εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο των εννοιών ανασφάλειας και ανησυχίας και δεν απορρέει αποκλειστικά από την εγκληματικότητα, αν και στην πράξη παρατηρείται μία λογικά ανακόλουθη ταύτιση με αυτή¹. Μέσα σ' αυτή τη συλλογιστική ο φόβος του εγκλήματος προσδιορίζεται ως συνέπεια 'άλλοτε άμεσων ατομικών βιωμάτων και άλλοτε πρόσληψης της εμπειρίας άλλων ατόμων, διαμορφωμένης συχνά μέσω διαφόρων καναλιών πληροφόρησης και μάλιστα πλαισιωμένης από

“ Οι γυναίκες έχουν πολύ μεγαλύτερο φόβο του εγκλήματος από τους άνδρες ”

ευρύτερες ανησυχίες σχετικά με τον «σύγχρονο τρόπο ζωής»¹.

Ο φόβος του εγκλήματος, ως άτυπη κοινωνική αντίδραση απέναντι στο έγκλημα συνδέθηκε άμεσα με τους δείκτες εγκληματικότητας. Όμως, η σύνδεση αυτή δεν είναι μονοδιάστατη και πολύ περισσότερο μονοσήμαντη.

Στη προσπάθεια προσέγγισης του φαινομένου αυτού ελέγχεται η σχέση του με πολλές άλλες μεταβλητές που αφορούν ατομικές και κοινωνικές παραμέτρους, όπως το φύλο, η ηλικία, η κοινωνικο-οικονομική θέση, μόρφωση, επάγγελμα, η φυλή, η οικογενειακή κατάσταση, ο τόπος κατοικίας, η διαμονή με ή χωρίς άλλους, η πυκνότητα του πληθυσμού, η δημογραφική ετερογένεια, η γενικότερη ιδεολογική και πολιτική στάση του ατόμου, η χωροταξία και η αρχιτεκτονική της περιοχής, η αντίληψη του κατοίκου για την κοινότητα που μένει, η άμεση ή έμμεση θυματοποίηση, η έννοια του 'ευάλωτου', οι δείκτες εγκληματικότητας μιας περιοχής, η χρήση Μ.Μ.Ε και το πλαίσιο των μεγάλων αστικών κέντρων. Κοινό τους σημείο είναι η πόλη², ειδικά η σύγχρονη μεγάλη πόλη και τα προβλήματά της, όπως η ανεργία, ο αποκλεισμός συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, η πληθυσμιακή πυκνότητα και ετερογένεια, η εξασθένιση των κοινωνικών δεσμών και η αποπροσωπώιση των κοινωνικών σχέσεων, η δημογραφική ετερογένεια, τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Όλα αυτά συνιστούν ένα πλέγμα που περιβάλλει το κάθε άτομο μεμονωμένα και δη-

μιουργεί ανασφάλειες και ανησυχίες σε προσωπικό επίπεδο με αντικειμενικές όμως συνέπειες στο κοινωνικό επίπεδο και την αντεγκληματική πολιτική.

Ορισμένα από αυτά τα χαρακτηριστικά διαδραματίζουν ουσιαστικότερο ρόλο από άλλα για τον καθορισμό του επιπέδου του φόβου. Το γένος έχει βρεθεί να είναι ο ισχυρότερος προγνωστικός δείκτης του φόβου. Οι γυναίκες έχουν πολύ μεγαλύτερο φόβο του εγκλήματος από τους άνδρες, αλλά στατιστικά είναι θύματα λιγότερο από τους άνδρες. Γονείς, συμμαθητές και μέσα ενημέρωσης δίνουν έμφαση και ενισχύουν το φόβο, και οι γυναίκες υποκύπτουν σε αυτόν.

Η ηλικία είναι επίσης ένας ισχυρός προγνωστικός δείκτης του φόβου, αλλά, σε αντίθεση με το φύλο, η ηλικία διαφέρει με το φόβο από

έγκλημα σε έγκλημα. Όταν πρόκειται για ηλικία, εΐθισται να υποθέσει κανείς ότι οι ηλικιωμένοι είναι οι πιο φοβισμένοι, και για πολλά εγκλήματα, η υπόθεση αυτή ισχύει, όπως στις περιπτώσεις ληστειών διαρρήξεων. Όταν πρόκειται για εγκλήματα, όπως ο βιασμός, η σεξουαλική κακοποίηση και επιθέσεις σε ξένους, διαπιστώθηκε ότι οι νέοι τείνουν να φοβούνται περισσότερο.

Οι ηλικιωμένοι άνθρωποι έχουν ένα υψηλό επίπεδο φόβου σε σχέση με πολλά εγκλήματα επειδή αισθάνονται ευάλωτοι. Αυτή η ευπάθεια προκύπτει από τούς φυσικούς και κοινωνικούς τους περιορισμούς που έχουν τα ηλικιωμένα άτομα που τους στερεί τη δυνατότητα να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους.

Ορισμένα εγκλήματα παράγουν περισσότερο φόβο για τα θύματα από άλλα. Το να είσαι θύμα ληστείας, για παράδειγμα, παράγει ένα υψηλό επίπεδο φόβου, διότι περιέχει στοιχεία που προκαλούν μεγαλύτερη ποσότητα του φόβου που αποτυπώνεται σε θύματα ληστειών.

Ο φόβος του εγκλήματος επίσης ποικίλλει ανάλογα με το περιβάλλον που διαβιών τα άτομα. Οι άνθρωποι που ζουν στις πόλεις έχουν την τάση να διαθέ-

¹ Ζαραφωνίτου Χ. 2002, «Ο φόβος του εγκλήματος» σελ.29κ.ε.

² Ζαραφωνίτου Χ.2004 «εμπειρική εγκληματολογία σελ 257κ.ε. “Στο πλαίσιο μιας έρευνας που έγινε στην Αμερική το 1982, 32% των κατοίκων των αγροτικών περιοχών και των μικρών πόλεων δήλωσαν ότι τους απασχολούσε το εγκληματικό φαινόμενο. Το ποσοστό αυτό έφθανε το 42% στις ημιαστικές περιοχές και 71% στους κατοίκους των μεγάλων πόλεων. Σε αντίστοιχη έρευνα που έγινε στη Γαλλία

προέκυψαν ανάλογες διαπιστώσεις. Στο πλαίσιο της ίδιας έρευνας εξετάστηκαν οι λόγοι εξαπλώσεως του φαινομένου της βίας και οι σχετικές απαντήσεις ιεραρχήθηκαν ως εξής: οι πυκνοκατοικημένες πόλεις (83%), ο ρυθμός ζωής στη πόλη (81%), οι κοινωνικές ανισότητες (79%), η πρόκληση του χρήματος (79%) και η ανεργία (72%) ήταν οι σημαντικότεροι παράγοντες, σύμφωνα με τις απόψεις ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥΪ.

των υψηλότερα επίπεδα φόβου και ανασφάλειας, λόγω του ότι οι πόλεις και οι άλλες αστικές περιοχές τείνουν να έχουν υψηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας από τις αγροτικές περιοχές.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι κάποιος βαθμός του φόβου δύναται να είναι υγιής για μερικούς ανθρώπους, οι οποίοι δημιουργούν έτσι μία φυσική άμυνα ενάντια στο έγκλημα. Εν ολίγοις, όταν ο κίνδυνος εγκλήματος είναι πραγματικός, ένα συγκεκριμένο επίπεδο του φόβου πραγματικά είναι χρηστικό: η ανησυχία για το έγκλημα μπορεί να υποκινήσει την προφύλαξη που κάνει έπειτα τους ανθρώπους να αισθανθούν ασφαλέστερους και μειώνει έτσι τον κίνδυνο εγκλήματός σε βάρος τους.

Στην Ελλάδα το 1985, εννέα στους δέκα ερωτηθέντες, στα πλαίσια έρευνας σε εβδομαδιαία εφημερίδα, ήταν βέβαιοι για την αύξηση της εγκληματικότητας. Αν και τα ερευνητικά πορίσματα καταδεικνύουν ότι η ανασφάλεια δεν απορρέει αποκλειστικά από την εγκληματικότητα, στην πράξη παρατηρείται μια λογική ανακόλουθης ταύτισης με αυτή.

Το θέμα της ανασφάλειας συντηρείται και αναπαράγεται, επίσης, μέσα από την πολιτική του εκμετάλλευση³. Στην Ελλάδα ανέκαθεν τα θέματα δημόσια ασφάλειας ήταν αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης. Ειδικά μετά την έξαρση της εισαγόμενης εγκληματικότητας το θέμα αυτό κυριάρχησε σε όλες σχεδόν τις προεκλογικές εκστρατείες των δύο μεγάλων πολιτικών κομμάτων⁴. Πρόκειται για ένα θέμα εύκολα “πολιτικοποιημένο”, το οποίο τίθεται μέσα σε μία ορολογία “ηθικής” (λάθος, τιμωρία/ποινή, κοινωνική πρόληψη) και το οποίο αποτελεί έναν από τους συνδέσμους μεταξύ κράτους-πολίτη. Ο χρόνος και ο τρόπος ενασχόλησης με αυτό αποτελεί, ωστόσο, προϊόν καθαρά πολιτικών επιλογών⁵.

³ Απόσπασμα από προεκλογικό πρόγραμμα

⁴ Απόσπασμα από προεκλογικό πρόγραμμα

⁵ “Ελευθεροτυπία (5.11.1995), Ο φόβος καλλιεργείται δηλώνει στην εφημερίδα ο εγκληματολόγος Βασίλης Καρύδης και προσθέτει ότι: “Την τελευταία πενταετία, η καταγραμμένη εγκληματικότητα στην Ελλάδα είναι περίπου σταθερή. Επίσης, η σοβαρή εγκληματικότητα παραμένει χαμηλή συγκριτικά με τις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανασφάλεια όμως των πολιτών ως προς την πιθανότητα θυματοποίησής τους φαίνεται ότι εντείνεται.

“ Τα υψηλότερα ποσοστά φόβου καταγράφονται στην περιοχή που αφορά το κέντρο της πρωτεύουσας ”

Το Ευρωβαρόμετρο⁶, επίσης, καταγράφει μία ελαφριά αλλά σταθερή αύξηση του φόβου συνολικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ανάμεσα στο 1996 και στο 2002. Το φθινόπωρο του 2002 τα υψηλότερα ποσοστά ανασφάλειας καταγράφηκαν στην Ελλάδα, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιταλία και τα χαμηλότερα στη Δανία. Η Ελλάδα παρουσίασε επίσης και το μεγαλύτερο ποσοστό φόβου θυματοποίησης. Χαρακτηριστικό επίσης, είναι ότι περισσότεροι από τους μισούς (55%) των ερωτηθέντων συνολικά δήλωσαν την καλύτερη αστυνόμευση ως πρώτο παράγοντα μείωσης της εγκληματικότητας.

Στα πρόσφατα αποτελέσματα του Ευρωβαρομέτρου⁷ (Άνοιξη 2006) το έγκλημα κατέχει τη δεύτερη θέση (το πρώτο είναι η ανεργία και το τρίτο η οικονομική κατάσταση), στις απαντήσεις που αφορούν την ερώτηση που αφορά ‘τα δύο πιο σημαντικά θέματα που αντιμετωπίσει η χώρα σας αυτή τη στιγμή’. Η θέση αυτή παραμένει σταθερή με μικρή σχετικά αύξηση (1%)

σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά.

Διαπιστώνοντας λοιπόν, ότι το έγκλημα κατατάσσε-

Το φαινόμενο είναι σοβαρό γιατί συνδέεται με την ποιότητα της καθημερινής ζωής. Εάν κάποιος πεισθεί ότι κινδυνεύει σοβαρά η ζωή και η περιουσία του, είναι πιθανόν όχι μόνο να μεταβάλει συνήθειες και τρόπο ζωής, αλλά και να φθάσει μέχρι τη διάπραξη εγκλήματος θεωρώντας ότι αμύνεται. Η πεποίθηση περί “ραγδαίας αύξησης της εγκληματικότητας” και ο παρεπόμενος φόβος θυματοποίησης συνήθως δεν σχετίζεται με προσωπικές εμπειρίες των πολιτών ούτε θεμελιώνεται στα στατιστικά και ερευνητικά δεδομένα. Έχει μάλιστα γίνει λόγος για την “παραδοξότητα” του φαινομένου, εφόσον αυτοί που εκφράζουν εντονότερα αισθήματα φόβου και καχυποψίας ανήκουν σε πληθυσμιακές ομάδες που στατιστικά κινδυνεύουν λιγότερο. Όσο λιγότερο βιώνει κάποιος την πραγματικότητα της πόλης βασίζοντας την πληροφόρησή του στα ΜΜΕ, τόσο καταλαμβάνεται από ανησυχία για το ενδεχόμενο θυματοποίησής του. Ο φόβος του εγκλήματος δεν είναι όμως τυχαίο φαινόμενο. Η καλλιέργεια της φοβίας στον πληθυσμό συχνά υποκρύπτει συμφέροντα, οικονομικά και πολιτικά. Από τη θεαματικότητα των τηλεοπτικών σταθμών μέχρι την εξάπλωση της ιδιωτικής αστυνόμευσης. Από την εξασφάλιση ψήφων μέχρι την πεδιοχρητοποίηση της κοινωνίας και τη “δαιμονοποίηση” ομάδων του πληθυσμού, όπως οι μετανάστες και οι αναρχικοί”.

⁶ Euro barometer 58.0 (Autumn 2002), Analysis of Public Attitudes to Insecurity, Fear of Crime and Crime, σελ.1-17, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_181_sum_en.pdf

⁷ Euro barometer. 65, first results, July 2006, www.ec.europa.eu/public.opinion

ται στις πρώτες θέσεις, ως ένα από τα σοβαρότερα και σημαντικότερα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών, προκύπτει πως η μελέτη του φόβου από το έγκλημα είναι ιδιαίτερος σημαντική για τις στάσεις που διαμορφώνονται απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική αλλά και για τη χάραξή της.

Ειδικότερα, όσον αφορά τον ελληνικό χώρο, το 1998 πραγματοποιήθηκε έρευνα σε πέντε αθηναϊκές περιοχές⁸, με κεντρικό ερώτημα ο ρόλος του φόβου του εγκλήματος, “πως επηρεάζεται από τη δράση ορισμένων παραγόντων και πως με τη σειρά του επιδρά στη διαμόρφωση των στάσεων του κοινού απέναντι στις διαφορετικές όψεις του συνολικού εγκληματικού φαινομένου”.

Τα υψηλότερα ποσοστά φόβου καταγράφονται στην περιοχή που αφορά το κέντρο της πρωτεύουσας, αλλά συνολικά οι καταφατικές απαντήσεις αντιπροσωπεύουν το 58,7%. Φανερώνεται επίσης, σύνδεση του φόβου του εγκλήματος με τις αντίστοιχες κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές συνιστώσες που καθορίζουν τις συνθήκες ζωής και τη σύνθεση του πληθυσμού που κατοικεί στις περιοχές αυτές.

Σχετικά με την επίδραση των ατομικών χαρακτηριστικών, το φύλο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, καθώς η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών (71,9%) απάντησε καταφατικά, έναντι των ανδρών (28,1%), ενώ η ηλικία, παρουσιάζει ανομοιογένεια, αν και αρχικά επιβεβαιώνεται γενικά η αρνητική σχέση μεταξύ των δύο παραμέτρων.

Η ερμηνεία του παράδοξου των δύο αυτών παραγόντων, φύλο και ηλικία, εντάσσεται μέσα στην έννοια του ‘ευάλωτου’, και δικαιολογεί τα υψηλά ποσοστά φόβου που βιώνουν οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι, σε σχέση με την χαμηλότερα ποσοστά της αναφερόμενης και καταγεγραμμένης θυματοποίησής τους.

Η υπόθεση του κλονισμού της εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στην αστυνομία επιβεβαιώθηκε επίσης από απαντήσεις που δόθηκαν σε σχετικές ερωτήσεις. Στο σύνολο του δείγματος, η στάση γενικά είναι αρνητική, εφόσον το σύνολο σχεδόν του δείγματος αξιολογεί το αστυνομικό έργο ως ανεπαρκές ή μέτριο (61,8% και 36,3%, αντίστοιχα), ενώ μόνο το 1,9% το κρίνει υπέροχο. Την περισσότερη αρνητική άποψη είχαν οι κάτοικοι της κεντρικής περιοχής με ποσοστό 82,8% να κρίνουν ανεπαρκές το έργο του αστυνομικού τμήματος της περιοχής τους.

⁸ Ζαραφωνίτου, Χ. (2001), ‘Ο φόβος του εγκλήματος: σελ. 85 κ.ε.

“ **Διαποτώνοντας λοιπόν, ότι το έγκλημα κατατάσσεται στις πρώτες θέσεις, ως ένα από τα σοβαρότερα και σημαντικότερα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών** ”

Στη βάση των ανωτέρω αποτελεσμάτων προκύπτει ένας άμεσος συσχετισμός μεταξύ της αρνητικής στάσης απέναντι στην αστυνομία και το φόβο του εγκλήματος αφενός και αφετέρου την εικόνα που απορρέει από την αστυνομική καταγραφή της εγκληματικότητας. Άλλο ενδιαφέρον εύρημα αποτελεί το γεγονός ότι το σύνολο του

δείγματος, με βαρύνουσα τη κεντρική περιοχή, θεωρεί ότι η εγκληματικότητα είχε επιδεινωθεί κατά τη προηγούμενη πενταετία.

Οι δείκτες εγκληματικότητας, με εξαίρεση τις κλοπές, δεν φαίνεται να συμπίπτουν με τα ποσοστά του φόβου. Ενώ, όσο αφορά τα Μ.Μ.Ε, προέκυψε το συμπέρασμα ότι διαδραματίζουν αναμφισβήτητο σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας του εγκληματικού φαινομένου και ως εκ τούτου στη μορφή και την ένταση των κοινωνικών αντιδράσεων απέναντι σε αυτό.

Αναφορικά με τις συνέπειες του φόβου, διαφαίνονται και επιβεβαιώνονται τελικά, όσα προαναφέρθηκαν ως συμπεράσματα τις διεθνούς βιβλιογραφίας. Όσοι επίσης, φοβούνται περισσότερο προβάλλουν ως πρώτη λύση τη λήψη κατασταλτικών μέτρων (62,1%) και μέτρων περιστασιακής πρόληψης (7,1%), ενώ η κατηγορία που αφορά τη ‘γενική πρόληψη κοινωνικού χαρακτήρα’, βρίσκεται στη δεύτερη θέση, ωστόσο παρουσιάζει

μεγάλη διαφορά (20,8%) από την πρώτη.

Συνιστά πλέον κοινωνικό πρόβλημα με ιδιαίτερη πολυπλοκότητα, το οποίο υπερβαίνει το έγκλημα και τις συνέπειες του ως γενεσιουργές αιτίες του και συνδέεται με μεγάλη ποικιλία μεταβλητών, που καταδεικνύουν τη σύνδεσή του με την οργάνωση και τη λειτουργία της ευρύτερης κοινωνίας.

Υπάρχει, επομένως, στη σύγχρονη Ελληνική κοινωνία, τουλάχιστον σύμφωνα με τις υπάρχουσες δημοσκοπήσεις, ένα «έλλειμμα ασφάλειας», που μάλιστα χρόνο με το χρόνο αντί να μειώνεται φαίνεται να μεγαλώνει. Βέβαια, στην εξαρση αυτού του φόβου για την εγκληματικότητα δεν είναι αμέτοχα και τα μέσα ενημέρωσης, που ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε μεγαλοποίηση και γενίκευση της σημασίας ορισμένων βίαιων, αλλά συχνά, μεμονωμένων περιστατικών.]

